

*Скриль С.А.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри загальноюридичних дисциплін
Херсонського економічно-правового інституту*

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІТИЧНИХ ІНСТИТУТІВ (НА ПРИКЛАДАХ ДЕРЖАВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ)

Анотація. У статті досліджуються європейські принципи функціонування політичних інститутів. Аналізуються моделі політичних реформ у державах Центральної та Східної Європи. Акцентується увага на спільних для всіх держав Європейського Союзу принципах функціонування політичних інститутів.

Ключові слова: європейський політичний простір, політична трансформація, політична система, державне управління, інтеграція.

Сучасний європейський політичний простір слід розглядати як систему, що складається з певних елементів-підсистем: інституційної, нормативної, комунікативної, світоглядної (ідеологічної). Можна стверджувати про формування самостійної наднаціональної політичної системи Європейського Союзу. Особливості цієї політичної системи полягають як у забезпеченні сталого розвитку самого Європейського співтовариства, так і у визначенні орієнтирів та стандартів розвитку і функціонування національних політичних систем держав ЄС. Крім того, рішення інститутів ЄС здійснюють безпосередній вплив на політичні процеси, що відбуваються в кожній країні європейського простору. Фактично йдеться про синхронне функціонування наднаціональних європейських інститутів та національних державних і недержавних інститутів.

Актуальність дослідження полягає у визначенні певних критеріїв «європейської ідентичності» політичних інститутів у країнах Центральної та Східної Європи. Для встановлення параметрів уніфікованих політичних інститутів обрані країни Балтії (Литва, Латвія, Естонія), держави Вишеградської групи (Чехія, Словаччина, Польща, Угорщина), а також Румунія та Болгарія. Зазначений вибір держав для порівняння пов'язаний із спільними для цих країн історичними передумовами демократичних перетворень після розпаду «соціалістичного табору». Важливо зазначити, що в постсоціалістичних державах Центральної та Східної Європи формування політичних інститутів здійснювалось шляхом запозичення зразків із Західної Європи. Йдеться про спробу вмонтувати в політичні системи цих держав випро-

бувані та ефективно функціонуючі в державах — засновниках Європейського Союзу державні та недержавні політичні інститути. Крім того, слід констатувати, що наднаціональна політична система Європейського Союзу побудована на концептуальних засадах правової держави, які мають саме західноєвропейське коріння. Таким чином, дослідження особливостей функціонування політичних інститутів в державах Центральної та Східної Європи в контексті стандартів Європейського Союзу слід розглядати через механізми втілення західноєвропейських ідей про правову державу в практику державотворення.

Об'єктом дослідження у даній статті виступають політичні інститути держав Центральної та Східної Європи.

Предмет дослідження — політичні інститути зазначених держав в контексті європейських стандартів.

Проблематика трансформації політичних систем держав Центральної та Східної Європи вивчалась З. Бжезинським, С. Хантингтоном, М. Горбатенком, І. Кресіною, Ю. Масловим, С. Наумкіною, Є. Пономарьовою, А. Романюком, І. Сало та ін.

Початок реформування політичних систем в колишніх країнах «соціалістичного табору» пов'язаний з більш-менш м'яким поваленням комуністичних режимів наприкінці 1980-х — початку 1990-х років. Майже 30 держав Центральної, Східної Європи та Азії у цей період часу стали на шлях демократичного транзиту. Більш ніж за двадцять років суспільних перетворень посткомуністичні країни досягли різних результатів: від «ефективної та успішної демократизації» (Литва, Латвія, Естонія, Чехія, Словаччина, Польща, Угорщина), «сегментарної демократії» (Грузія, Молдова, Україна) до «консолідованої автократії» (Білорусь, Росія, Туркменістан, Таджикистан, Узбекистан).

Слід зазначити, що майже всі держави, які досягли найбільших успіхів на шляху демократизації політичних систем, лібералізації національних економік, формувались в межах локальної європейської (як частини Західної) цивілізації. Саме цивілізаційний фактор необхідно визначити як первинну та базову умову успішної демократизації політичної системи.

У сучасній науці існує багато визначень цивілізації. Так, на думку С. Кримського, цивілізацію слід розглядати, як окрему, відносно автономну, здатну до самоорганізації та саморозвитку поліетнічну соціокультурну систему, яка має свої географічно-часові виміри, базові духовно-культурні цінності і відносно стійкі структури економічних, суспільно-політичних та культурних форм [1, с. 8]. С. Хантингтон визначає цивілізацію, як певну культурну спільноту. На його переконання, ідентичність на рівні цивілізації стає все більш важливою [2]. Цивілізацію як обгороджену культуру визначає Е. Де Фреде. У свою чергу культура, на його думку, — це сукупність поведінкових практик, що набуваються та змінюються в межах певної групи, і забезпечують можливість комунікації між ними [3, с. 17].

У контексті історичного розвитку визначає цивілізацію В. Якунін. Зокрема, він вказує, що цивілізаційний підхід в історії є реальністю майже на протязі півтора століття, однак вивчення історії продовжує будуватись на лінійній парадигмі, успадкованій від епохи Просвітництва Гегелем та Марксом. Цивілізація розглядається у даному відношенні як поняття, що визначає усе людство у цілому, тобто як синонім поняття «культури». Але існує і інший спосіб трактування цивілізації як сукупності самостійних планів історичного розвитку, що виникли на особливій національно-територіальній основі [4, с. 9].

Значна кількість наведених визначень поняття цивілізації дозволяє виокремити ключові її елементи, а саме: просторово-часовий вимір; базові духовні цінності, що формують сталі моделі поведінки у політичній, економічній та побутовій сферах; «стратегічний план» розвитку і взаємодії з іншими локальними цивілізаціями.

Аналізуючи особливості європейської локальної цивілізації як автономної самодостатньої частини Західної цивілізації, деякі вчені акцентують увагу на наступних її ознаках: раціоналізм та ідеї про громадянство і юридичні права, успадковані з часів античності; персоналістичне ставлення до Бога за наявності релігійного санкціонування активної діяльності, перейнятої з іудейсько-християнської традиції; індивідуальний характер економічної діяльності, сформований як традиції античності та варварських народів Західної Європи; суспільно-політична самостійність голів домогосподарств — від варварських народів; плюралізм, взаємодія та конкуренція основних соціальних сил; формування релігійно освяченого ставлення до праці як обов'язку перед Богом [1, с. 9].

У історичному ракурсі взаємодія світоглядних принципів, правових традицій та господарського укладу народів-представників європейської ло-

кальної цивілізації сформувала певні параметри уніфікованих політичних систем, які будуються на наступних класичних ознаках полікратичної держави:

1) соціальним середовищем її існування є відносно однорідне (наскільки це можливо практично) суспільство з численним та міцним середнім класом;

2) органи державної влади формуються в результаті застосування певних демократичних процедур, а стосунки між ними складаються на основі принципів поділу державної влади, системи стримувань та противаг, взаємодії гілок влади;

3) територіальна структура держави складається з урахуванням балансу інтересів центру та місцевих територіальних спільнот різних рівнів;

4) у діяльності органів держави особливу увагу звертають на демократичні форми і методи (зокрема, пошуки компромісу, консенсусу), хоча не виключається й примус, за умов загрози конституційному ладові, демократичному порядку;

5) проголошуються та здійснюються на практиці основні демократичні права і свободи громадян, засновані на визнанні загальнолюдських цінностей [5, с. 171-172].

Для політичних систем полікратичної держави характерним є формування політичної еліти із широких верств населення, переважно — представників середнього класу. Ще однією особливістю політичних систем у полікратичних державах є ідеологічний плюралізм та пов'язана з ним багатопартійність. Можна поставити знак рівності між ціннісно-мотиваційною системою локальної європейської цивілізації та стандартами політичних систем як Європейського Союзу, так і його учасників. Державні інститути у європейських країнах виконують тотожні функції і співіснують за класичними принципами розподілу, єдності, субсидіарності та прозорості влади.

Країни Східної Європи (Вишеградська група, Румунія, Болгарія) та Балтії (Литва, Латвія, Естонія) стали на шлях політичної трансформації на початку 90-х років минулого століття. Але ці країни не створювали будь-яких політичних інститутів, які б суттєво відрізнялися за своїми функціями від західноєвропейських. Тобто моделі організації політичних інститутів були майже повністю скопійовані. Серед форм правління були обрані змішана (у класичному французькому варіанті) та парламентська (у італійському варіанті) республіки. Логічним політичним продовженням запозичених форм державного правління стала імплементація пропорційної виборчої системи, що у свою чергу призвело до швидкої ідеологічної структуризації політичного середовища та формування конкурентного партійного дизайну,

активізації громадянського суспільства та забезпечення ефективного механізму зворотнього зв'язку між публічною владою та суспільством. Також можна обґрунтовано наголошувати на ідентичності та компілятивному характері текстів конституцій, конституційних та органічних законів у країнах зазначеного регіону. Більшість конституцій була прийнята на початку 90-х років минулого століття. Структурно і змістовно конституції досліджуваних країн Центральної та Східної Європи побудовані за французькою або італійською нормативною доктриною. Наведене свідчить про однорідність західних та східноєвропейських політико-правових засад функціонування соціальної системи.

Майже усі центрально-східноєвропейські держави (окрім Болгарії та Румунії), політичні інститути яких досліджувались та порівнювались із західноєвропейськими моделями, історично розвивались в межах локальної європейської цивілізації, що і стало основною причиною успішного реформування політичних інститутів.

Література:

1. Цивілізаційні моделі сучасності та їх історичні корені / С. Б. Кримський, Ю. В. Павленко, Ю. М. Пахомов, С. В. Сіденко, А. А. Шморгун. — К. : НАНУ, 2002. — 630 с.
2. Хантігтон С. Столкновение цивилизаций / Сэмюэл Хантігтон. — М. : АСТ, 2003. — 360 с.
3. Фреде Э. Де. Культура, цивилизация, идентичность / Э. Де Фреде // Полис. — 2010. — № 4. — С. 17-23.
4. Якунин В. Диалог цивилизаций для построения мирных и инклюзивных обществ / В. И. Якунин // Полис. — 2010. — № 4. — С. 8-16.
5. Актуальні проблеми теорії держави та права. Частина 1. Актуальні проблеми теорії держави : Навчальний посібник / С. М. Тимченко, С. К. Бостан, С. М. Легуша, Н. М. Пархоменко, Т. О. Пікуля, Н. В. Пронюк. — К. : КНТ, 2007. — 288 с.

Скріль С.А. Європейські принципи функціонування політичних інститутів (на прикладах держав Центральної та Східної Європи). — Стаття.

Аннотация. В статье рассмотрены европейские принципы функционирования политических институтов. Анализируются модели политических реформ в государствах Центральной и Восточной Европы. Акцентируется внимание на общих для всех государств Европейского Союза принципах функционирования политических институтов.

Ключевые слова: европейское политическое пространство, политическая трансформация, политическая система, государственное управление, интеграция.

Skryl S. Principles of European political Institutions. — Article.

Summary. The article describes European principles of the functioning of political institutions. The author analyzes models of political reforms in the countries of Central and Eastern Europe. There is an emphasis on the common principles of the functioning of the political institutions for the countries of the European Union.

Key terms: European political space, political transformation, political system, public administration, integration.